

Dinnyék

Antonije Isaković

A szilvafa alatt a paraszt földbe vert négy karót, simára metszett végükre három deszkalapot szegezett — s kész a kerti asztal. A középső deszka, egy szétesett hordóból való, görbe, borszagú, és a valamikori hordó dongája fölött egész nap muslincák rajzanak. Az asztal kardalakú; a lábai sárosak és feketednek, majd hogy nem összenőttek a szilva törzsével. A pad valamivel világosabb, később ácsolták.

Az asztalnál, a szilvafához dőlve Janko, a hadosztály törzskarának tagja ül: dohányzik és köröket rajzolgat egy maggal. Ásítzik, meleg van mindenütt, a muslincák szemtelenek, az ember orrlyukaiba, szemébe akarnak fúródni. Régen észrevette már ezt a feketébe öltözött magas parasztasszonyt: úgy járkal az udvarban, mintha szimatolna, keresne valamit. Valójában csak tesz-vesz észrevétlenül.

Kinyújtotta lábát az asztal alatt; a nap langyos, lusta; legjobb ilyenkor elheverni a szénában; tegnap este óta az egész törzs a városban van; ő itt maradt, hogy megírja jelentését a hadtestnek, és most nincs kedve semmihez, ne akaródzik neki elmocanni az asztaltól. A meleg kipárolgásban a muslincák körben örvénylő csillagzatait próbálja megszámlolni.

A parasztasszony egy kisebbfajta dinnyét hoz; leteszi az asztalra és megkínálja vele; hadonászik, hessegeti a muslincákat.

— Idecsalja őket a savanyú szag.

— Ha esik az eső, kimossa az mind a deszkából — mondta Janko unatkozva.

— Mind azért nem bírja. A nap is megteszi a magáét — válaszolt a parasztasszony és egy kést tett oda a dinnye mellé.

— Nem kellett volna, köszönöm.

— Betermett... meg aztán olyan jó szagú. Vágd föl! Egy kisebb választottam ki, azok jobbak.

— Maradjon hát.

A parasztasszony visszafordul a ház felé, csak áll, és ő látja keskeny hátát; várja, hogy elinduljon, de akkor az asszony hirtelen megkérdezi:

— És mi lesz azokkal?

— Kikkel?

— Hát azokkal az emberekkel, ott ülnek a diófa alatt.

— Nem tudok róluk; nem láttam őket.

— Nézd meg... Szép kabátod van, bőr.

— Az.

— Tiszti kabát.

— Egy német kapitányé.

— Jó erős, eső nem árthat neki.

A parasztasszony ránézett, aztán meg a dinnyére. Majd megkérte:

— Nézz el azokhoz ott a diófa alatt.

Sarkonfordult és elindult; lépései túl nagyok, nem illenek asszonyhoz.

A muslincák makacsul kitarának a deszka és a dinnye fölött; a dinnye pedig kerekded; lassan lebocsátja tenyerét a dinnye gömbölyűségére.

A háztól balra hegyesen fogazott kerítés határolta el az udvart. A falusi gyerekek, játékból, tököket húztak rá; ott sárgulnak most a napon. A kerítésen lecsurgott a tök magja.

Elmenjen-e mégis oda a ház mögé; összerezzent: lehet, hogy azért is hozta neki a dinnyét; még mindig nem kívánja fölvágni; érzi az illatát, és benne az egész nyarat.

Lala, a hírszerző tiszt, lefoglalta az írógépet. Ez megnyugtatja, ülhet tehát és elnézheti a kerítést, a tököket, a borólkákat, az egész udvart — ahogy izzik mind a nap tüzeiben.

Nekidől a szilvafának: egy dinnye és egy fekete kés; mért szúrták föl a gyerekek a tököket; a leghegyesebb kerítésleceket szemelték ki; a megrepedt, sárga tökfekék kibocsátották nedvüket, vérüket, s bevizesték a kerítést. Fölszipantja a nap nyomtalanul, és a tök orcái megfonnyadnak majd.

(vigyorog, mint a tök; miért mondják, vigyorog, mint a telihold)

A kakas nyújtogatja a nyakát, szeretné fölcsipni a magot, de hiába, nem sikerül neki.

A parasztasszony böjtöktől szikkadtan és szigorúan, állandóan az udvaron mászkál.

A tornácon a katonák tökmagot sütnek; sózzák, tördösik, köpködik — bakancsaik körül fehéredik a tökmaghéj; a parasztasszony, valamit cipelve elhalad, ránéz Jankóra, az érintetlen dinnyére. A ház mögött, a diófa felé fordulva, megáll.

A nap a kémény fölött van; a tetőn két kis fekete madár; bóbiskolnak, mozdulatlanok, mintha agyagból volnának. Janko végül is fölkel, otthagya a dinnyét, és befordult az épület mögé.

A diófa alatt emberekre bukkant: ott ülnek körben, ahogy a fa hűvöse elterül; katonák fogják őket közre, rájuk irányított puskákkal és géppisztolyokkal. Amikor odatoppant, a zsongás eltűnt a fűben, behúzódott a kabátok alá. Az emberek mégis nyögnek, sóhajtoznak — éreztetik jelenlétüket; zsebkendővel és tenyerükkel törölgetik vörös, napégette arcukat és verejtékes nyakukat.

Mért került ide?

Nem tudom, maga ezt jobban tudja.

(biztonság mindenekelőtt, Lala, a hírszerző mindig ezt mondogatja)

Foglalkozása?

Jogász vagyok.

Ez képzettség; milyen szolgálatot teljesített?

Járási főszolgabíró voltam.

(helyben vagyunk... a kémelhárítóknak igazuk van... mindig előbb a rendőrséget)

A németek nevezték ki?

Nem, bocsánat, a kormány.

Nedióék.

(naív vagyok; haragudnod nem szabad, elcsíptük őket... és mindig azt mondják, hogy nem bűnösök...)

Ne feledje, én tisztviselő vagyok, nem tőkepezés. Csak a két kezem van... meg a családom.

(egy rendőr és egy proletár között nincs különbség; eszerint leg-alábbis; kibúvót keres valójában, Lala ezt állapítaná meg)

Tudnia kell, hogy mi itt mindent megtettünk, hogy megmentünk, ami menthető.

Hallottam ezeket a meséket.

Vigyázat nem mese; hagyjuk most a meggyőződéseket és osztályokat; az egész nemzet értékeiről van szó; mi olyan ország vagyunk... minden orvos, mérnök, könyvelő, érettségizett ember sokat jelent; még egy egyszerű kertész tudományát is érdemes volt megmenteni, nekünk minden sokat ér...

Elég. És maga?

Kereskedő vagyok, teljesen ártatlan; higgye el, tökéletesen ártatlan... baptista vagyok, tudja, mi ellenzünk minden öldöklést; hallott már a baptistákról... meg vagyok győződve, higgye el, háború nem lesz többé, ha az egész világ áttér a baptista hitre. De nem, a háborúnak vége, hallgasson meg, kérem, mi ellenezzük a nemzetek közti válaszfalakat.

Arról beszélj, mért vagy itt.

Mi baptisták szerény emberek vagyunk; egy közönséges szoba is megfelel istentiszteleteinknek...

Azt mondd meg, mért vagy itt!

Itt?! Hát... amikor gyűjtöttek, én mindig adtam. Mindenkinék, muzáj volt, tudja, szőlőim vannak a várostól távol. Ez az én gyöngém, a szőlőskert.

(nem gyűlölöd eléggé az ellenséget — menekülj el tőle — ezt is Lala mondja)

Engem át tetszett ugornî... uram, én vagyok az. Itt vagyok. Kérdezzen valamit, mindenkit kikérdez. Hivatalnok vagyok, adó-tisztviselő. A nevem Grujić Stepan, irataimból ezt meg lehet állapítani. Igaz, régi ruhámban maradtak, amikor a maguk katonái bejöttek, a fõszabadítók, no persze, a mieink, ünneplõ ruhámat vettem föl, hogy jó benyomást tegyek, hisz mindenki ünnepele, Stepan Grujićnak hívnak, horvátos a nevem, de szerb vagyok. Született szerb.

Hallgass, nekik az mindegy.

Hogyhogy mindegy?

Hát úgy, nem tesznek különbséget vallások és nemzetiségek között.

Ön biztos ebben?

Ostoba, hát hol él maga?

Vesztegetem csak a drága idõt... Még egy kis figyelmet szenteljen nekem, uram vagy elvtársam; mint ahogy mondtam, Stepannak hívnak, ez a keresztnévem, hát igen, ez oroszos név, maguk szeretik az oroszokat, õk a mi közös anyánk, ebben a szellemben neveltek már az elemi iskolában: a szlávtság, az orosz, szõke, magas, jószágos arcú. Szorgalmasak, dolgozók, méhsõr készítésével foglalkoztak, látja, tudom. Tudom.

Nem hallgat már rád, hagyj abba.

Nem hagyom, minden fontos... Huszonöt éve hivatalnokoskodom, és az én parasztjaim is szõkék, akár az oroszok, én rudnicei vagyok. Nem járt azon a vidéken...

Hallgass, látod, hogy nem figyel már.

Nem hallgatok, én harcolok magamért. Mindent el akarok mondani.

Fecsegõ vénasszony, mi voltál te... besúgó...

És te? Téged kérdelek. Téged!

Ön a vizsgálóbíró? Nem...? Akkor nincs mit válaszolnom.

(Ljotić embere; a középiskolások mindig szemtelenek; szépen megnyírt nyaka van...!).

Janko elvtárs, mutogatják a foguk fehérét; afféle fogvicsorgatók ezek mind...

(ugyan mért lehet itt ez a lány... túlságosan szép ahhoz, hogy bûnös legyen...)

Janko elvtárs...

(szõke... mindenki észrevette, hogy nézem... szamarak...)

Janko elvtárs...

Mit akarsz?

Hát csak úgy, régóta állunk már.

(érzi, hogy nézem... mutogatja a torkát...)

És maga kicsoda?

Vendéglõs vagyok, az voltam világletemben, az is maradok; vendéglõsre a kommunizmusban is szükség van... A vendéglõ olyan, mint a vonat, közlekedés nélkül pedig — nem lehet. Áru és ember utázik mindig, utaznia kell, így volt mindig, így is lesz.

Azt mondd te meg Janko elvtársnak, mért vagy itt; hogy mi kell a kommunizmusnak, azt mi tudjuk...

Hát hogy a legelején kezdjem. A vendéglő olyan, mint a váróterem, jöttek hozzám...

Kik jöttek?

Járt oda mindenki... Egy napon, csütörtöki nap volt, tudom, ki neveztek vajdának; hogy ez nekem mennyibe került... higgyék el, fél pincémet megitták: örökösen az járta, hogy Solun meg Kosta Pecanac. Elvitték a hordóimat és el egy láda cukrot is... meg gyertyát 25 tucattal: aztán gyapjűfestéket, és csak az egyik alkalommal öt bödön házi-sírt. Csak 1942-ben voltam vajda, mégpedig hét hónapig; nem többet, becsület szavamra, ha mondom; s csak kétszer fegyver alatt: egyszer egy lakodalomban, meg a vásáron; máskülönben: vendéglős voltam; ellenőrizték egész nyugodtan, én slovaci vagyok, mindenki ismeri a Három perc Djokónál vendéglőt; összevissza hét hónapig, azt hiszem, idejében visszavonul'am...

Ezt hallottam. És maga?

Žikić vagyok. Parlez-vous francais?... Bocsánat, csupán a dolog kényes természete miatt, nem kell mindenkinek hallania. Tudja, ezt itt nem is fogom fel börtönnök, hisz a természetet van körülöttünk. Ki fognak hallgatni bennünket, s ez nagyon fontos. Nem győzőm hangoztatni, hogy önök nem állítják csak úgy mindjárt falhoz az embereket; önök szövetséges hadsereg, akarom mondani, a mi hadseregünk, és Churchill is beszélt önökről. Önök felszabadítók, ez kétségbevonhatatlan tévny, másrészt pedig... csak éppen ezek a géppisztolyok, kellemetlenül tartják ránk... Kérem szépen, véletlenül is kiszaladhat egy sorozat. No persze, tudom, kezünk minden hirtelen mozdulata, az egyszerű fölkelés helyünkről már veszélyes. Minden kihívásnak számít; ezért is igyekszem megnyugtatni az embereket, vannak itt öntudatlanok, úgy értem, tévesen informáltak... Igen, ezt akartam: nagyon fontos közlendőim vannak; delikát dolgok, fölbecsülhetetlen értékűek; ha valaki szolgálatot tesz, azt szívesen fogadják, ez közismert, és így van ez önöknél is. Ki kell hogy hallgassanak, és akkor — bíróság is létezik. Hiszek a bíróságban...

Hagyd abba, tovább ment.

Bíróság, hiszek a bíróságban. Uraim, léteznek védők; a legjobb, legékesebb szavú ügyvédek ismerem...

Hallgas, unalmas vagy.

Tényleg, eltávolodott; lehet, hogy egyáltalán nem is fontos személy számunkra. De fenét, bőrkabátja van. Mért voltam unalmas; kezdetnek jó ez is, mindannyiunkért beszéltem.

(hogy került ide ez a lány?... bűne biztosan olyan, hogy... hej, de figyelnek ezek a mi brekusaink)

Hát maga mért van itt?

Jómagam? Azt mondják, hogy a főparancsnokság futára vagyok, a Dražáé.

Az vagy?

Azt mondják.

Kérdem: futár vagy?

Azt mondják.

A nap arrább vitte a fa hűvösét; az emberek is, ülve, utána csúsztak az árnyéknak, az őrök pedig velük; sokan fűszálat rágsálnak vagy faszilánkot; zsebeikben kotorásznak, apróságokat halásznak elő: fésűt, kétdinárost, ceruzát, gombot — ujjaik közt forgatják, fogukkal ráharapnak próbaképpen, a nap felé tartva nézegetik. Így tesznek zseb-kendőjükkel is, kitergetik a tenyérnyi, szennyes kelmét, majd összegyűrik megint.

— Janko elvtárs, telefon!

Lassan ellépked.

Izzadt volt a füle, amikor letette a tábori telefon kagylóját; a hadtesttől makacsul kérik a jelentést; ki fogja megírni és minek; különben is vége az egésznek — eltemetjük a háborút a meszesgödörbe. Kiment a betonlépcsőre, nyújtózott egyet, a nap egy kissé lejjebb ereszkedett az ég tetejéről.

A kerti asztalnál ott találta Lalót, a hírszerző tisztet.

— Nézem ezt a dinnyét; minden ide van készítve, még a kés is...

— A parasztasszonytól kaptam.

— Attól a gyászruhástól?

Janko elhelyezkedett a padon, úgy tetszik neki, az asztal fölött most még több a muslinca, szája és nyaka körül kiveri a meleg, hirtelen odafordul Lalóhoz:

— Kihallgattad őket?

— Több mint a felét.

Orruk alatt megragadnak a muslincák; azok a tökök a kerítésen már mind kicsurogtak régen.

— És...

— Mit és...

— Mifélek?

— Söpredék népség, estélig főbelőjük őket. Szereted a sárgadinnyét?

— Nem nagyon, inkább a görögöt. Mindre kivégzés vár?

— Nagy részükre.

— Biztos vagy a dolгодban?

— Egészen. Ne legyen rá gondod.

— Estig? De mért estig?

— Hogy túl legyünk rajta; így még megszökhet valaki. Állam leszünk lassan, börtöneink meg nincsenek.

— Mind bűnös?

— Mért ne? Csupa ellenség; nem kell megnehezíteni a dolgot.

— Az.

— Jobb lenne, ha bemennél Valjevóra.

— Miért?

— Hát csak úgy mondom.

— Nem írtam meg a jelentést. A kihallgatáson hogy viselkednek?

— Dajkamesékkal állnak elő. Hagyd, inkább egyél.

Lala fölhasította késével a dinnye héját.

Bent van a szobában, és sehogy sem sikerül fölvezolnia a jelentést. Unottan lerakja az írónt. Az ablak felől szüntelenül morajlás, zsvaj

érkezik hozzá; eleinte nem ért egyetlen szót sem, de lassan hozzászokik a füle:

— Mit csinálsz?

Számolok, százig számolok állandóan. Aztán visszafelé.

Szomjas vagyok.

A víz nem kerül pénzbe.

A parasztnak hinni kell.

Csak innen kihúzzam magam.

Majd ha fagy.

Te pogány!

Hallgassatok.

Hej, ha egy nő akadna, mártírnak.

Egy egész pincére való.

Megmenti a bőrét, hiszen nő.

Az az illető nem számít.

Náluk mindenki számít.

Atyaisten . . .

Nem vagyunk vízen.

Légy hivatalnok.

Bárcsak madár lennék.

Vess keresztet.

Lassabban.

Valaki bekopogott az ajtón, és Janko hirtelen eltávolodott az ablaktól; két lépést tett az asztalig.

A parasztasszony. Most is egy dinnyét tartott a kezében; a küszöbön megtorpant, sötéten, megkövülten; arca a félhomályban még barázdasabb. Akárcsak a kendője is. Puszták magános fája, oly békés, nyugodt. Száradt bazsalikom illata lengte be. Hosszan nézett Jankóra, aztán betette maga mögött az ajtót.

— Dinnyét hoztam neked — szólt halkán.

— Köszönöm, megettem már egyet.

— Nem magad vagy rá; aprócskák, éppen csak egy embernek valók.

— Mért hozogatód te nekem ezeket a dinnyéket?

— A katonák is azt eszik folyton. Meg kukoricát főznek . . . A háború a vége felé jár, hadd egyenek. A jóllakott katona nem gonosz.

— Mi nem vagyunk gonoszak.

— És azokkal ott, a diófa alatt, mi lesz?

— Aki bűnös, bűnhődik.

— De honnan tudjátok, ki a bűnös?

— Kihallgatjuk őket.

— Senki sem beszél önmaga ellen; hogy lehet akkor megtudni . . .

— Vannak adatok.

A parasztasszony fölsóhajt, a dinnyét még mindig kebléhez támasztva tartja.

— A mi fajtánk ez mind.

Janko két hosszú lépést tett a szobában; megállt, tekintetét mozdulatlanul az asszonyra függesztette, gorombán megkérdi:

— A kórót kicsupálad a mezőn?

- Kicsupáljuk, de mindig tudjuk, melyik a kóró.
- Mink is tudjuk!
- Az árokparton nem tépjük. Otthagyjuk, van, aki orvosságot csinál a kóró főzetjéből. Kevesen vagyunk. Eltűntek közülünk sokan. És mindig a háborúban szenvedünk legtöbbit.
- De miért?
- Nem tudom. Szemétdomb az út közepén... Odajár minden kakas, hogy csipjen egyet rajtad. És haragosak vagyunk, talán azért; nagyon haragosak. Amikor jó a termés, senki sem fél a haláltól. Akarsz bort?
- Nem iszom.
- Hoztam pedig.
- Fekete köténye alól előhúzott egy liter vörös bort.
- Dinnyére bor, az jó. Az a lány pedig nem bűnös.
- Honnan tudod?
- Nem bűnös.
- Neked senki sem bűnös.
- Megint haragszol; edd csak meg a dinnyét, szelíd gyümölcs.
- A katonáknak is vittél.
- Egész kosárral; hadd egyenek, termett...
- Azt mondd: szelíd gyümölcs; közben azt gondolod magadban, hogy gonoszak vagyunk.
- A parasztasszony arrébb mozdult, összehúzta ajkát; fölvonta szemöldökét, mintha mosolyogna, aztán gondterhesen megkérdezte:
- Miért vannak a diófa alatt?
- Ott árnyék van.
- Pedig alkalmasabb az országút mellett, a cserjés magasra nőtt; az úton nem vándorol az árnyék.
- Jó nekik a diófa alatt is.
- Menjenek ki, te ezt megteheted; az út mellett üldögélni könnyebb.
- Nem én parancsolok.
- Szóval: nem akarod.
- Mi ütött beléd?!
- Az a másik gyorsan végzi a kihallgatást... Nagyon siet vele...
- Te mindent tudsz.
- Nem, látok mindent; hisz az én házam, tudnom kell, mit csinálnak benne. Helyezd át őket valahova. Azt mondd, a bűnösöket megbüntettetek... én meg tudom, a háborúban ez halált jelent.
- Nincsenek börtöneink.
- Csak ne az én udvaromban.
- Ugyan, undorító kóró ez mind.
- A mi nyelvünkön beszélnek.
- Asszony, te csak hajtod a magadét! Háborúban vagyunk!
- Haragszol. Megyek, pihenj le. Parancsold meg, hogy menjenek ki az útra, kérlek; az országút mindenkié.
- A dinnyét letette az asztalra és lassan kiment. Janko cigarettát csavart, majd ledőlt a tarka parasztágyra.

A törött ablakon át beszüremelő napsugár a hordóig nyújtózott; az alacsony asztalkánál (cipézasztalra emlékeztet, bort meg pálinkát mértek rajta) Lala hírszerzőtiszt ül és kihallgat.

Éppen szünetet tartott; a hideg falak és a szüntelen léghuzat ve-rejtéket facsar hátából és arcából; ismerősen, bensőségesen néz körül a pincehelyiségben: két hordó, a szegen paraszttarisznya meg egy szita lóg, a sarokban felfordított üst és egy halom szürkészöld árpa; a csendben egérfogak örölnek, rágsálnak, gazdáik futkároznak az árpán, meg az üst alá bújnak.

A pincében ecet-, dohány- és egérszag keveredik; Lalával szemben — üres szék; arra ülnek a foglyok.

Rágyújt, egér moccan az árpahalmon, mire megfordul — a gabonarakás üres; az egérszagot erősebben érezni, és Lala hírszerzőtiszt arra gondol, miféle kenyeret meg nem eszik az ember.

Teleírt papírlapjait forgatja: Jovan Kratic járasi főszolgabíró, húsz éve a rendőrség szolgálatában (törések vannak a lábán, erősen izzad; a régi rendőrségnek nincs mit várnia tőlünk). Petar Simić borkereskedő, 46 éves (kitalálta azt a három vajdát, kispolgári lekvár — főbe-lőni). Života Savić ügynök (az ő esete egészen világos. Dimitrije Petković — Ljotić embere, joghallgató (szemtelen, bátor — sortűz elé kell állítani). Sreten Žikić „Parlez-vous francais?” (oszlófélben valószínűleg születésétől fogva — föld alá vele). Sreten Grujić (besúgó, múlt rezsimek itmaradt nyomorúsága, filoxéra — kiirtani). Jovan Marić (kispol-gár, Gorkij kispolgárainál rosszabb, félig városi, félig falusi nulla; szája tele van romlott fogakkal; hazudik, mint a vízfolyás, abszolút káros).

Fölhagy a jegyzék olvasásával — az árpán megint ott vannak az egerek; megfordul lassan: kettő farkasszemet néz vele, mellső lábukkal dörzsölgetik pofájukat; farkuk — fekete cipőpertli — ide-oda táncol az árpán.

A hírszerzőtiszt kiölti nyelvét — az egerek gombostűfej-szeme meg se rebben. Lehajol a vizeskorsóért, mire a ürge állatjai hanyatt-homlok az üst alá; nagy kortyokban nyeli a vizet; botjával aztán megveregeti az ablakot, megjelenik egy ör.

— A kövekezőt!

A pincében — dohos liszt szaga. Melege van, kigombolja az ingét, vékony törülközővel szárítgatja nyakát és végig egész hátgerincét; a korszóból vizet fröcsköl arcára, majd karjára könyéken fölül és a nyakára is; megtörülközik megint, száját csücsöríti, hátán érzi a pince hűvösét; fölkel, ragadós fülleedség terjed el egész testén, a bottal szélesebbre tárja az ablakot.

Az ör bevezeti a lányt; az körülpillant, az üst felé nézve, tekintete megállapodik.

(meglátta az egeret... Most aztán visits, és jaj, aléltan rogyj össze...)

A lány nyugodt, még mindig az árparakáson a szeme.

— Ül le.

— Ide? — mutat a lány a székre.

— Oda.

Fesztelen, kivillantja fogát, fejét fölemeli; keze áttetsző, fehér, körmei hosszúk, tiszták; magas, karcsú — mocsári nádszál; Lalának mindegyre úgy tetszik, hogy zöld szeme van: valójában kék, rettenetesen kék — mint a tinta.

— A nevem...

— Tudom.

— Születtem...

— Nem kérdeztelek.

Fejét lehajtja, elnéz arra a zöldellő gabonahalom felé.

A lány keresztbe teszi a lábát; térdén megfeszül a harisnya; lassan mozdítja lábát; a selyem alig hallható suhogása; kardalakú fehérségek villannak elő, majd eltűnnek megint, elnyeli őket a homály; a pincében tisztán hallatszik a lány lélegzése.

A férfi elhatározza, nem fogja figyelni; izzad, megint rettenetes a hőség; tiszta fehér papírt vesz elő, két négyzetet rajzol rá piros ceruzával.

— Mi az, mit begyeskedsz itten?

A lány megmerevedik a széken; napfény hullik hajára és vállára a törött ablakon át.

— Itt most kihallgatáson vagy...

— A lány összehúzódik székén, keze fejét bedugta pulóverének ujjába; a férfi különösnek találja ezt a mozdulatát, megnyugtatja; ijedten szebb.

Összegyűri a papírlapot, elhajtja az árparakás felé.

A törzsnél voltál, Kícević őrnagynál...

A vőlegényem.

Ismered Scherert?

A házunkban lakott.

Gestapós...

Nem tudom.

Persze, hogy nem tudod; jól ismerted?

Úgy...

Mit jelent ez az „úgy”? Ő is vőlegényed volt?... Hallgatsz... És fölkerested Kícević őrnagyot.

Voltam nála.

Mit nem tudsz akkor, minden világos.

Nem akar többet foglalkozni veled, rágyújt. A lány térde megint megnő, terjed a sötétség kimetszett darabja...

A hírszerzőtiszt hátat fordít; a betört ablakhoz lép, tenyerének jólesik a méz szemcséinek hűvössége a pincehelyiség alacsony falán; érezni ismét a liszt szagát, és a csempe üvegen át hallja az örököt:

Mért ne, ha van kivel...

Ezeket meg — gyorsított eljárással...

Míndre az vár...

De ez a nő, az más...

Nem hiszem...

Meglátod...

Szép ám... és még mindig faggatja... az ördögbe is...
Lala erősen megerveri botjával az ablakot; mindkét ór lehajol.
— Vezesd elő a következőt!

Janko az álomtól, bortól összetörten elnyújtózott az ágyon, gondolatai messze járnak; szemét dörzsöli, kezét kinyújtja; s akkor egyszerre megérzi, hogy van valaki a szobában; megfordul: a parasztaszszony áll az ajtóban.

— Régen bent vagy már?

— Az elébb jöttem, de aludtál.

Janko fölkel, magára öltötte bőrkabátját.

— Nem etted meg a dinnyét.

— Nem, és nem is fogom.

— Megint csak haragszol... Az a nagycsizmás kihallgatta a lányt.

— No és...

— Sokáig lent maradt nála a pincében... Ijedten jött ki.

— Biztosan bűnös.

— Vihetek neki dinnyét?

— Idehallgass, te ismersz valakit közülük?

— Annyira éppen, mint téged. Vigyék neki egy bögre aludttejet is?

— Vigyél, vigyél, amit akarsz.

— Szólnod kell az öröknek; másképp nem engednek oda.

— Mondd meg nekik, hogy megengedtem.

— Nem hiszik el.

— Ha nem hiszik, jöjjenek és kérdezzék meg.

— Szóval, a lánynak nem esik baja?

— Nem én hallgattam ki.

— Hísz tudod, enni nem adtak nekik, semmit; csak főtt kukoricát reggel óta.

— Nem én parancsolok.

— Fiút szülhet.

— Hagyd már abba!

— Megint mérges vagy. Gyümölcsfát ültetsz, de kiszárad. Megint ültetsz... megint kiszárad; de a negyedik aztán kiterébélyesedik és terem.

— Eredj most ki.

— Viszek neki dinnyét meg aludttejet.

— Elég legyen ebből. Menj most.

— Azokat meg — helyezték át az országútra...

— Jó, jó; menj csak.

A parasztaszszony becsukta maga mögött az ajtót; gumibocskorát nem is hallja; megmarkolja a literest, leiszik belőle egy egész tenyérnyit; leül ismét a parasztágyra, érzi maga alatt a friss szalmát. A takarónak birka- és savósza van. Fölkel és kimegy a folyosóra. Lala, a hirszerző tiszt egy üres lánán ül és füstölt szalonnát vagdos; egy falat szalonna, egy falat kenyér.

— A gép szabad; írhatod a jelentést — szól Lala.

— Jó is, hogy fölszabadítottad.

- Az oroszok Prahovóig előretörték, tudod.
- Hallottam; erőltetett menetben haladunk majd. Nevetséges most nekem akármiféle jelentést írni.
- Akarsz szalonnát?
- Nem bírok.
- Belefáradtam. Fogalmad sincs, milyen munka ez.
- És egytől egyig bűnösök?
- Kivétel nélkül.
- És már parancsba adtad.
- Itt van minden — mutatott bőrtáskájára. A szalonnamaradékot becsomagolta, zsebkését rendszeretően letörölte, bekattintotta és zsebre vágta.
- Add ide, elolvasnám.
- Semmi különös; tudom, mi érdekel. Nincs köztük „földműves”, sem „demokrata”; hidd el, arra gondolok néha — mindennek semmi jelentősége sincs.
- Mindenesetre, vizsgálatkor körültekintőnek kell lenni.
- Már megkaptam a részletes utasítást a hadtesttől: ügyelni a helyi politikusokra, a jótékonysági szervezetek elnökeire — a Vörös-keresztől az egyházig; személyesen vigyázok minden templomi karmesterre. De a rendőrfélét, mind a besúgóig — irtani; tisztábbak leszünk...
- Ha meglenne a jelentés, veled tartanék.
- Mindegy, gyere. Bemegyünk a városba; két óra se kell, hogy odaérjünk.
- Mégis maradok.
- Betérünk az első kávéházba, megiszunk egy feketét, a csíptetőkön újságok lógnak...
- No és a lány?
- A kihallgatáson — teljesen világos eset. Hallottam az öröket: „megmenti a bőrét”, „azért nő”. Protekciózás, ennél rosszabb nincs, különösen kezdetben.
- Igaz.
- Sietek, nem gondolod meg magad?
- Nem.

Janko visszament a szobába. A bor már régen a lábába szállt, elterjedt mindenütt a bőre alatt; agyát, minden erecskéjét, vénáját megmérgezte lassan; a szobában érzi a fölívágot dinnye illatát. Az ablakhoz lép, a diófa alól nem hallatszik már köhécselés, sem az emberek zajgása; csak a nyomok maradtak a fűben.

Kilép a házból; a borókák előtt összekötözött emberekkel találkozik; négyes sorokban, dróttal összefűzve. Élő csomag: lélegzik, hörög; ragadós embermassza, morajló görgeteg lapul meg a borókák tövében. Az örök mintha sápadtak volnának, minduntalan fegyverükre pillantgatnak. A paraszttasszony be akarja vezetni a gyereket a házba; az ellenkezik, mindenáron ott akar maradni a betonlépcsőn. A megkötözött emberek szeme a gyereken meg a betonlépcsőn, melyen rengeteg dinynehéj hever.

A gyerek ordít, vonszoltatja magát, az asszony sötét szoknyája kiterül, a kicsi belevész a fekete-ségbe; toporzékol a küszöbön — a parasztasszony végül is becibálja.

Az udvaron szerte magok aranyló füzerei — a termés ragadós béle; mindenüvé behúzódik a langyos alkonyat, és a fölfűzött emberek nyakukon érzik a nap enyhességét; fejüket ingatják, hűtik tüzes testüket.

Janko még egy párat lépett a borókák felé; visszafordulnia már nem lehetett, most meglátta a lányt: az első sorban állt. ezúttal fehér köpenye nélkül, testhez tapadó, sötét pulóverben; forgolódott, ki-kihajolt és megbontotta az összekötözött emberek szabályos sorát. Akart valamit az első őrtől, de akkor észreverte Jankót.

Elhúzta az egész csoportot, csörként kihegyesedett belőle, szája suttogott; dinnyesárga haját hátra-hátravetette; nyújtogatta a nyakát, keze úgy maradt függőlegesen a testéhez szorulva.

Válla, egész teste, a férfi felé emeledik; minden szóban, a gúzsba kötött forró asszonytest mozdulataiban — szemérmesség és vágy van egyszerre. Mintha senki sem létezne rajtuk kívül, a férfin kívül. akihez folyamodik, akinek odaadja magát — tartózkodás nélkül suttog magáról kezével, mozgásával; rózsás nyelve, élő, egészséges színű nyelve repdesett, meg-megpihent ajkán, hirtelen behúzódott a szájadlás boltzata alá, elrejtőzött, hogy aztán — kölykös és örök kutyai nyelvöltögetés — váratlanul megjelenjen a fogak fölött; fékezhetetlenül és kényesen vonaglik a testnek ez a törként hegyesedő, csettenő lángra; a szájából szavak, moraj és meleg pára gomolyognak.

Janko: hullámanak a borókák, süllyednek az otellő zöldellő tőkék; hegyes végű kerítés körös-körül; a tökök megsötétedtek rajtuk; verejték gyűlik cseppekbe minden csigolyáján; elködösödött szemmel mered a lány nyakára, nyelvére.

Egy örökkévalóságig tart minden, úgy rémlik. A nő bomlik még, egyre bomlik.

A megkötözött emberek követik mozdulatait és teste dőlését — mintha hajlongának, és így akaratlanul imára borulnának az asszony előtt.

Szél támadt, de csak éppen hogy; a fölvágott dinnyék, szétlapított héjak, magok, nyárutói gyümölcs illatát kavarja föl — a kukorica és a friss széna illatát. Fanyar és zsíros forró nyári szag; harapni való. Mindez megszorult az udvarban.

A szél eltűnt a küszöb, a borókák alatt — elnyelték a fölfűzött emberek. Rájuk súlyosodott ismét a már hanyatló nap langyos melege.

Meztelen, hófehér nyak — a fekete pulóver kötése fölött; és az a fáradhatatlan nyelv, mintha a szoknya alól, a ruhaujjakból, a cipőből — mindenünnen belőle törne elő, lüktet, a vér hatalmas ütőere lett a már rég meghalt férfiaknak a seregében.

Janko csak most mozdul meg; orra tövén megigazítja a szemüveget; szeme alatt hűvös a bőre — állapítja meg ostobán.

A parasztasszony egyedül áll a betonlépcsőn; keresztet vet, mindenki látja ezt, ajka mozog, a miatyánkok végtelen sorát mormolja. A gyerek, mézesbögret nyomtak a kezébe, már nem ordít.

Az örök végre fürgébeikké válnak, folszabadultan kiáltoznak; in-

dulásra szólítanak fel, irány — a kitárt nagykapu; beszélnek, a városba vezetik őket, magyarázzák. És a megkötözött emberek elindulnak, nem hisznek senkinek.

Janko nem akar állni tovább; elindul a csoport után, szigorúan ránéz arra az örré, aki megállt, hogy megkösse cipőfűzőjét; az ör dörög, és valahonnan Janko füléhez ér, hogy „beszélnek néha mindenfélét”. Az út menti magas cserjést nézi.

Megfordult: a parasztasszony hajlottan ott állt a lépcsőkön, és mindenkinek meghajolt.

A foglyokat egy szálas gyertyánfákkal körülvett fenszakra — tisztásra vezetik. A nyugati oldalon ritkásan nőtt a gyertyán: rétek, sötétlő gyümölcsösök látszanak mögötte.

A tisztás túlsó végében frissen ásott futóárok földje sárgul; a szelid lejtőn meggyorsuló léptekkel haladó foglyok nézik; hatalmas sárga folt, ezer meg ezer dinnye van ebben a földben; a nap a rétek fölé ereszkedett, még mindig erősen tűz — egyaránt melegíti a fűvet és az embereket.

Félek. Milyen az?

Nem tudja senki, azt nem lehet tudni.

Csak nem fogtok...

Muszáj, elítélt vagy...

Nem hiszem, nem igaz. Nem teszitek meg...

Bűnös vagy, lány. Tudod, hogy bűnös vagy.

Janko valamivel távolabb áll, egy gyertyánfának támaszkodott, egész arcán érzi a fa durva kergét.

(... ne beszéljetek... mért beszélgettek... hallgassatok inkább... legyetek csendben, egyszer úgyis muszáj... rettenetesen lomhák vagytok...)

Tud franciául? Marhaság, világos, hogy nem tud. De mi ez?! Bírósági ítélet nélkül?

Ítéleztek ön fölött. És elítélték.

Nem, csak kihallgattak bennünket.

Hát ez elég.

Várjanak, nem mondtam el mindent. Fontos, értékes adataim vannak.

Kihallgatták.

Ki, de nem szóltam róluk. Szándékosan; azt hittem, a legfontosabb még hátra van. Nem volt bizalmam közölni mindent, amit tudok.

Biztosan úgy gondolják, hogy az, amit tud, nem fontos.

De — hol a bíróság? A kihallgatás csak a bevezetője az ítélkezésnek. És a védőim? Az ítéletet sem közölte velem senki. Katonák, maguk tévednek; amit csinálnak, az felelőtlenség.

Mink nem tévedünk.

Hiszen maguk még mindig ásnak. Kinek a nevében ásnak? Istenem. értem azt az üldögélést a diófa alatt, de ezt semmiképpen. Magukat Európa elismerte. Hol vannak a szövetségesek?...

Ne kiabáljon. Maga bűnös.

Katonák, igen, ezt akartam: itt kezdődik a ti tévedésetek, akarom mondani — felelősségetek. A bíróság állapítja meg a bűnösséget, csakis a bíróság.

Mink vagyunk a bíróság. Nagy bűnösök vagytok mindannyian.

Janko el nem mozdul a gyertyántól, összenőtt a faderékkel és a föld lejtésével; örök és foglyok összeborulva haladnak, fejek, kezek hajlanak egymás felé — mintha a levegőben úsznának.

(válaszolatok nekik... beszéljétek hozzájuk... senkit ne üssetek meg... senkit... hajukhoz, fülükhöz ne nyúljatok... mondják csak az utolsó pillanatig...)

Nem vagyunk egyformán bűnösök, hallod-e, te ör.

Ezt nem is mondta senki.

De a büntetést egyformán szabták ránk; ez tévedés. Istenem, ők tévednek. Tévedés áldozatai vagyunk mi is, ők is!... Ön mért hallgat, uram? Hiszen ön jogász, ha nem tévedek. Izzad; nem segít itt verejtek. Mukkanjon meg, a nyelve szabad; milyen sápadt, lélegezzen mélyen... Mi az?... Nem ért semmit az egészről, a legfontosabb itt most az idő. Időt nyerni, hacsak 15 percet is, ért engem?... Foglalkoztassa őket akármivel és akárhogyan. A kegyelem mindig az utolsó pillanatban érkezik. Ör, a fölötteshez! Ör, követelem, vezessen a fölötteshez.

Mink vagyunk a fölötteseitek.

Hogyan?

Mink vagyunk most az egyetlen fölötteseitek.

Megint sóbálvánnyá meredt; jogász úr, ön üres hordó. Köpjön ki szabadon, ezt megteheti; köphet, a nyálát nem kötötték meg. Ör!...

Lány, mi a bűnöd. Nem, nem kell megmondanod. Csakhogy most egy kenyeret eszünk, könnyebb lesz akkor. Látod azt a sárga földet, ott lövöldöznek agyon bennünket. Idehallgass, imádkozz istenhez, és gondoldj azokra, akiket legjobban szeretsz.

Nem vagyok bűnös.

A bűn bennünk van. Vezérkaroknál voltál, bizalmi; futár lettél.

Nem tudtam, mit viszek.

A katonák dobálták ki a földet a futóárokból; nagy, sárguló mellvéd keletkezett; a nap mind mélyebbre süllyedt a rét fölött, a lejtőn álló emberek térdét melengette.

Ör, bíróságot, bíróság nélkül nem lehet. Maguk hibát követnek el. Nem hibázunk; együttműködött a megszállókkal.

De meg kell állapítani a bűnösség fokát.
Az árulásban nem állapítunk meg semmiféle fokot. Szolgált nekik,
és pont.

Mért leszek én az első, én félek.
Lány vagy, jobb, ha nem nézed; ez az egyetlen, amit megtehetünk.
Gyorsan megy?
Gyorsan fog menni.
Hát valóban muszáj? Rejts el valahol.
Megőrültél. Indulj!
Előbb látni akarom.
Mi van azon nézni való.
De hisz ez olyan rút dolog... nem teszitek, nem hiszem, mondd,
hogyan nem.
Hallgass.
És fáj?
Hagyd most abba.
Biztosan fáj.
Azt nem tudja senki. Hallgass már egyszer.
De várj... Akartam valamit...

A lány kiszabadítja kezét, nem engedi, hogy hozzáérjenek. Oda-
megy az árokhoz, a katona megmutatja, hová üljön a földhányáson.

Janko egész testével hozzátapadt a gyertyánhoz; harapni volna
kedve, akár a tavalyi, száraz, íztelen füvet; a gyertyán kérge rücskös,
szurkálja az arcát — élzs, mondja a gyertyán.

A lány leül a földre, fölneéz a magas gyertyánfára, tenyerét fülére
tapasztja; a katona egy lépésről lő a fejébe.

Őr, hiszen maguk gyilkolnak, álljanak meg!
És az utolsó kívánság? Ez a szokás, az utolsó kívánságot mindig
teljesítik. Íratlan törvény.

Jó, mi tehát a maga utolsó kívánsága?
Mért magáz?
Mert nem ismerem.
Elveszi az életemet, amott meg „maga”. Mit jelentsen ez, kínoz
bennünket!

Azt nem, azt semmiképpen.
Hát akkor egy cigarettát; ez nem is kívánság.
Nincs cigarettám, de csavarhatok.
Annál jobb, hisz az nagyszerű, hogy csavarod a cigarettát. Csak
jó vastag legyen, így ni, tessék, egész bátran, nyálazd meg te.

A sárguló földhalomról legurult a járási főszolgabíróság ügynöke
is; rövid, tompa lövés, mintha vízes zacskó pukkant volna el; a nap az

árok közé bukott. és ott marad a sötétlő gyümölcsösben: a katona kabátja ujjával törölte le homlokát. a puskából kivette a hüvelyt, puska-porszag terjeng a sárga föld fölött.

Stepan Grujić rajta a sor. A hivatalnokok nem jelentenek soha semmit. Agyoncsapnak bennünket, mint a legyet. Így van ez.

Jó, hogy a végén jelentkezél. Mért muszáj nekem állandóan beszélnem és föltartóztatnom a katonákat. Kérj valamit.

Semmi kívánságom nincs. Mintha szomjas lettem volna, de most már nem vagyok.

Fs mért vagy itt?

Besúgónak minősítettek. Úgy látszik. az voltam. Csakhozv, tudnia kell, az én följelentéseimet mindig ellenőrizték. Sohasem küldtem senkit ártatlanul a halálba.

Az nem számít. És te?

Azt mondják, hogy főparancsnoksági futár vagyok. Dražánál.

Szóval futár vagy.

Azt mondják . . .

Sokat ér ez az „azt mondják”. Hülyén védekezel.

Én nem védekezek.

Félsz a haláltól?

A török időkben karóba húzták az embert. Haldoklott egész nap. Ez meg addig se tart, míg a szemed megrebben.

Sajnálsz valamit az életben?

A lányt.

De hát az kész, bennünket kell sajnálni.

Téged, azt már nem.

Paraszt . . .

Elszívtad már? Ne járjon a szád.

Szívom, ott van más . . . Parasztok, mindig bőségesen szapora vér . . . mindig.

A parasztot odavezették az árokhoz; lehajtott fővel, lassan lépkedett; maga választotta ki a helyet, leült; aztán levette fejéről katonasapkáját, a sajkacsát, és az árokba dobta; keresztet vetett, majd mindkét tenyerét térdére helyezve, hajlottan, mintha nyiratkozna, várta a golyót.

Az örök jönnek vissza a sárga földhányástól; ketten még szélesítik az árkot.

Egy pillanat, még nem szívtam el.

Hát szívja.

Nem vagyok dohányos, tudják. De van egy kívánságom, az utolsó, teljesíteniük kell.

Mi az.

Üssenek meg, verjék be az orromat. Pofont, azt akarok!

Nem, semmi esetre.
Tépjék a hajamat. Muszáj megtenniük. Maguk egy igazi banda.
Köpjenek, köpjenek le.
Nem szükséges.
Verjenek, üssenek.
Nem, nem.

Ez örültekháza. Nem vagyok dohányos, levelet írnék a feleségemnek.

Azt nem lehet. Semmiképpen se lehet.

Hát senki sem tudja majd, hogy itt fekszek?

Mért kellene tudnia.

Szóval — közönséges föld. Mint ez itt — sár. De hisz én lélegzek. Emberek, látom az eget; meg tudom különböztetni a fát a madártól, a kő ert nem tudja.

Kicsoda maga?

En. katona urak, egy hústömeg vagyok, mely még mindig gondolkozik; jelentéktelen, értelmetlen . . . Én egy nagy nulla vagyok, és hát akkor mért ölnek meg. Milven veszélyt jelentek én? Miféle bosszú? . . . Várjanak egy pillanatig, még csak egy pillanatig. Biztosak benne, hogy nem hibáznak?

Egészen biztosak.

Amo't meg azt mondták, hogy a városba visznek bennünket . . . Hülyeség. No de hogy elszívjam.

Az ember nagy iramban szívja a cigarettát, zavarja az ajka, a szájpadlása; elhajtja a nyálas cigarettavéget; a sárga földhányás felé vezetik; roskadozva lépked, imbolyog, arcából kiszaladt a vér — kitömött fehér zsák lett; elnyúlik a földön, majnem hogy lefekszik, nem emleget bíróságot, nem szól egy szót sem: az ajka kemény, megkékült — mintha szilvák leskelődnének a szájából; orra alatt sárgul a föld, a rét tengerében félig elsüllyedt napkorongba néz.

A fűben összetekeredett drótdarabok maradtak; a katonák döngölik a sárga földet.

Janko gyors léptekkel halad a kaptatón; megtorpan, övéből kihúzza vadonatúj pisztolyát; szemével a lakkozott acélt vizsgálgatja, az'án megcéloz egy ágat a magasban; tüzel egyszer, kétszer, kiüriti az egész tölténytárát; az ágon egy karcolás sincs, fekete, mint az előbb is kéréses hüvelyében.

Az alkonyat sűrű homályában megkisebbedett a ház; nem látja sehol a parasztasszonyt. Lassan lépeget föl a betonlépcsőkön; a borókák előtt lovakat nyergelnek a katonák.

Nem látnak, gondolja Janko, és belép a szobába; az asztalon két dinnyét talál; kezébe veszi a dinnyefejeket és odalép az ablakhoz; föl-néz a sötét égre. És megérti, hogy meg kell maradnia — ez alatt az ég alatt.

A szerző nemrég megjelent Paprat i vatra (Páfrány és tűz) című elbeszéléskötetéből.

Borbély János fordítása